

Empirerakennuksia säilytetään, uutta liiketilaa ja asuntoja rakennetaan 1960-luvun alussa. Arkkitehti Pekka Pitkäsen suunnittelema asuinrakennus on poikisuunnassa pääkatuihin nähden. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen 2015.

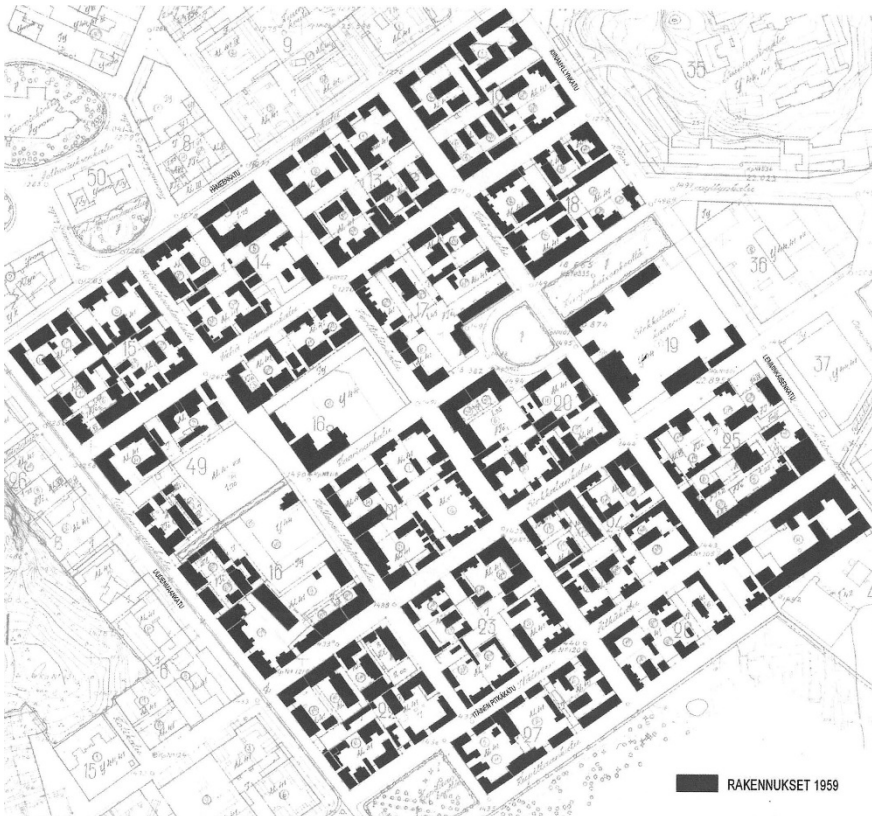
Uusi haastaa vanhan - Turun ruutukaavakeskusta 1900-luvun jälkipuolella

Iina Paasikivi

Turun 1800-luvun ruutuasemakaava ei kaupungin kasvaessa vastannut asemakaavoitusopin ihanteita: kaupungin toiminnallista eriytymistä, uudisrakentamista ja sujuvaa liikennettä. Miten funktionalismista omaksuttu teoreettinen ajattelu vaikutti Turun 1900-luvun jälkipuolen kaupunkiuudistukseen ja mitä siitä seurasi?

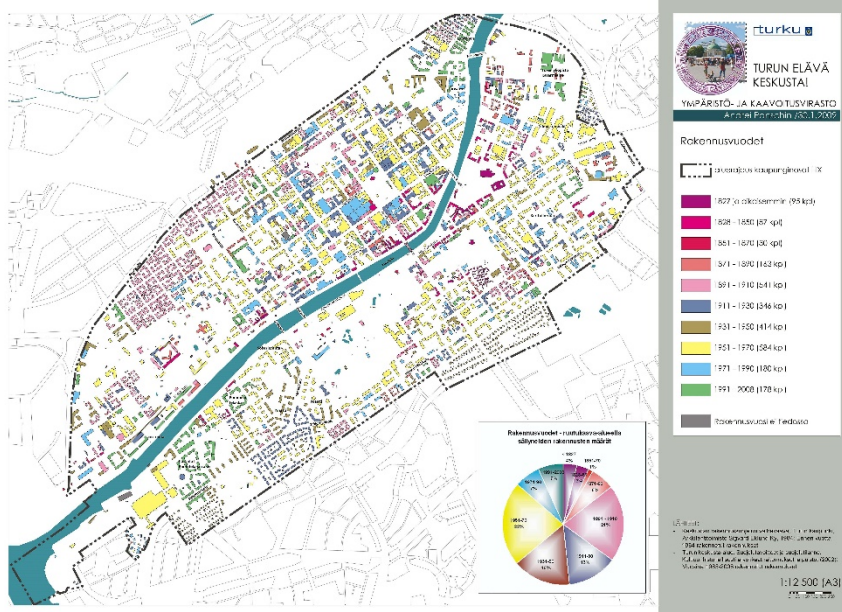
Turun korkeat mäet, historialliset monumentit ja Aurajoki rytmittävät laajaa ruutukaava-aluetta, joka on historiallisesti kerroksellinen. Ruutukaava-alue perustuu C.L. Engelin Turun palon 1827 jälkeen laatimaan empirasuunnitelmaan, asemakaava uusittiin 1897.

Turun ruutukaava-aluetta voi 1900-luvun alkaessa kutsua yksikerroksiseksi puutalokaupungiksi. Liikekeskustassa oli puutaloja korvattu liikekerrostaloilla 1800-luvun lopulta lähtien. Kivirakenteisia asuinrakennuksia ryhdyttiin rakentamaan eri puolille kaava-aluetta, yksittäisille tonteille, perinteisen umpikorttelin rakentamistavan mukaan 1920-luvun noususuhdanteessa.

Turun ruutukaava-alueen yksikerroksisen puukaupungin tonteilla oli monia rakennuskerrostumia. Rakentamistavasta kertoo 1959 asemakaavaluonnoksen pohjakarttaote I-kaupunginosan alueelta. Tuon jälkeen alue uusiutui. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala / Kerttulinruudun tulevaisuus keskusta-asuntoalueena, 2006.

Ruutukaava-aluetta rakennettiin 1897 asemakaavan tonttijakojen ja vuodelta 1883 periytyvän, moneen kertaan täydennetyn rakennusjärjestyksen mukaisesti. Rakennusjärjestys määritteli rakennusoikeuden. Tontin pinta-alasta sai rakentaa 80 %. Rakennuksen enimmäiskorkeus sai olla 18 – 23 metriä kadun leveydestä riippuen. Tontin teholluvuksi tuli näin lähes $e=4,0$. Tämä tarkoittaa, että rakennettu pinta-ala sai olla neljä kertaa tontin pinta-ala. Jos koko kaava-alue olisi rakennettu tällä tavalla, sen alueelle olisi mahtunut 300 000 - 400 000 asukasta.¹ Näin ei kuitenkaan rakennettu, vaan matalan puukaupungin elämä jatkui.

Rakennusvuodet Turun ruutukaavakeskustassa, Turun elävä keskusta! - tutkimuksen julkaisu.

Kartalle on lisätty artikkelissa esitettyjä paikkoja. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala 2010, karttapiirros Andrei Panshin.

Kolmen toiminnallisen vyöhykkeen kaupunki - asuinalue, teollisuusalue ja liikekeskusta

Turun keskusta tuhoutui toisen maailmansodan pommituksissa, erityisesti Aurajoen suulla, sataman läheisyydessä. Rakennuksia menetettiin satakunta, 220 rakennusta vahingoittui.²

Uusi rakennusjärjestys valmistui 1950.³ Siinä kaava-alue jaettiin funktionalismin kaupunkisuunnitteluperiaatteiden mukaisesti kolmeen toiminnalliseen vyöhykkeeseen. Teollisuusalueiksi varattiin laitakaupungin korttelit, erityisesti jokisuu. Liikekeskustaksi määriteltiin korttelit Kauppatorin molemmiin puolin. Muu osa kaava-aluetta määriteltiin keskustan asuntoalueeksi.

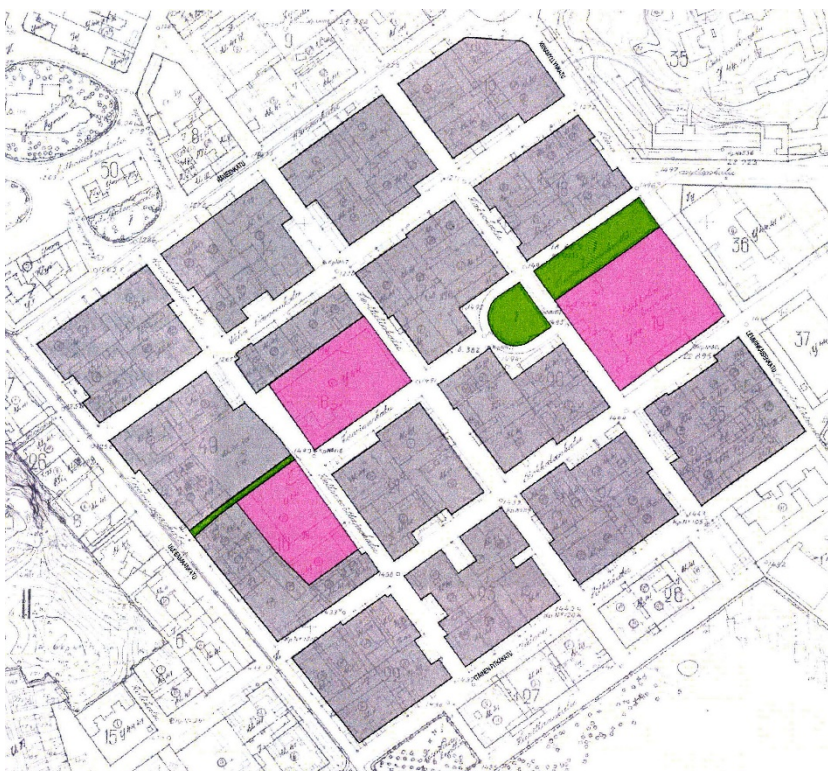
Arkkitehdit pitivät tärkeänä, että keskustan asuntoalueilla rakennukset sijoitetaan tonteille funktionalismin oppien mukaan avoimesti eikä umpikortteliin ja että rakennusoikeutta vähennetään⁴. Umpikorttelia pidettiin sopimattomana asuinympäristönä. Engelin asemakaavan mukaista tonttien välistä puutarhamaata lehtipuineen säilytettiin asuinalueiden viihtyisyyden takia.

Umpikorttelin rakentamistapa säilyi uudessa rakennusjärjestyksessä liikekeskuksen alueella. City-korttelien alueella tehokkuusluku jäi korkeaksi, se oli noin 2,5, kun muualla se oli 1,25.

Rakennusjärjestys (1950) määritteli rakentamistavan. Rakennusjärjestystä käytettiin myös ohjeena tai siihen viitattiin, kun tehtiin kaavanmuutoksia. Käytäntö jatkui 1960-luvulle asti.

Asemakaavanmuutoksia tehtiin tonttikohtaisesti, jos tontille laadittiin rakennussuunnitelmat, jotka eivät noudattaneet rakennusjärjestystä. Tällöin myös rakennusoikeutta lisättiin siitä mitä rakennusjärjestys salli, ja ylityksiä perusteltiin eri syillä.⁵

Rakennusjärjestys koko kaupungille, asemakaava tonttikohtaisesti

Vuoden 1959 asemakaavanmuutoksen luonnos osoittaa, että suora katulinja ei ollut ajan hengen mukainen tavoite. Kuva on ote I-kaupunginosan kohdalta. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Kerttulinruudun tulevaisuus keskusta-asuntoalueena 2006.

Tonttikohtaisesta kaavoituksesta tuli pysyvä käytäntö. Koko ruutukaava-alueen kattavaa kaavanmuutosta suunniteltiin, mutta vuonna 1959 se jäi valtuustossa hyväksymättä kiinteistönomistajien vastustuksen takia.⁶ Ruutukaava-alue pantiin rakennuskieltoon siihen asti, kunnes alue tulisi uusituksi "tarpeen mukaan" tontinomistajien aloitteesta.

Uusi rakennusjärjestys 1964 säilytti ruutukaava-alueen jaon city-alueeseen, keskustan asuntoalueeseen ja teollisuuskortteleihin. Rakennusoikeuksia pienennettiin edelleen. Vuoden 1964 rakennusjärjestys on yhä vuonna 2018 voimassa siirtymäsäädöksen perusteella niillä keskustan tonteilla, joiden asemakaava ei muuten määrittele rakennusoikeutta.

Turkuun laaditaan yleiskaava 1951 - hajakeskitystä ja katujen levennystä autoliikenteen sujuvoittamiseksi

Turun ensimmäisen yleiskaavaehdotuksen (1951) keskeinen tavoite oli hajakeskitys: uudet alakeskukset perustetaan ja siten helpotetaan keskustan liikenneongelmia. Yleiskaavan laati asemakaava-arkkitehtina vuodesta 1948 toiminut Olavi Laisaari. Kaavassa keskusta-asumisen määrää rajoitettiin, jotta tilaa jäisi muille keskustatoiminnoille. Kaupungin enimmäisväestömääräksi arvioitiin 140 000 asukasta.⁷ Laisaari ei nähnyt olemassa olevassa rakennuskannassa mitään säilytettävää. Kaupunki oli hänen käsityksensä mukaan "kulutushyödyke" eikä keskeneräisyys ollut ongelma, vain välivaihe.⁸ Yleiskaavaehdotusta ei hyväksytty valtuustossa, mutta sen periaatteisiin vedottiin käytännön asemakaavoituksessa.

Humalistonkatu 7:n kohdalla katu on levennetty onnistuneesti (arkkitehdit Olli Kestilä, Pekka Pitkänen 1955). Poikittainen matala ja kapea rakennusosa sitoo vanhassa katulinjassa olevan Maalaistentalon uuteen, levennettyyn katutilaan. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelu-toimiala, Samuli Saarinen, 2018.

Katuja päätettiin leventää ruutukaava-alueella autoliikenteen sujuvoittamiseksi. Tilaa pysäköintipaikoille ja lisäkaistoille otettiin tonteista. Kun uudisrakennus asemakaavanmuutoksella sijoitettiin irti kadun varresta, syvemmälle tontille, oli valokulma-säännön perusteella mahdollista rakentaa korkeampi talo.⁹ Jos tontinomistaja luovutti tonttimaata kadun leventämiseksi, korvattiin luovutus edelleen rakennusoikeuden lisäyksellä.¹⁰ Levennettyyn katutilaan jäi monin paikoin vanhoja puita 1800-luvun kaavan palokujanteiden kohdilta. Iäkkäät puut antavat edelleen katukuvaan vehreyttä.

Verohuojennuslait kiihdyttävät keskustan asuntorakentamista

Joidenkin keskikaupungin korttelien asuntorakentamista rahoitettiin 1949 aloitetulla Aravalainoituksella,¹¹ vaikka Aravan tavoitteena oli sosiaalisesti tarkoituksenmukaisten uusien asuinpaikkojen luominen luonnonläheisesti.¹²

As Oy Läntinen Rantakatu 21 toteuttaa korkeatasoisesti aravanormien hyvän asuinympäristön vaatimusta Turun keskustassa (Erik Bryggmanin 1948). Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen.

Verohuojennuslait (1949–1966) kannustivat sijoittamaan asuntorakentamiseen, myymään tontteja asuntorakentamiselle, ja laeilla oli merkittävä vaikutus keskustan asuinrakentamiseen ja uudelleenrakentamiseen.¹³

Kuvasarja rinnastaa 1950-luvun arkkitehtuurinäkemystä.

Vas.: As Oy Turun Puistokatu 3 (arkkitehti Olli Kestilä 1955). Kadun varren matalat rakennusosat on sovitettu puutalokaupungin mittakaavaan.

Keskellä: Ns. Puolimatkan tornit, As Oy Puutarhakatu 11-13, ovat keskustan korkeimmat liukuvalurunkoiset, 14-kerroksiset rakennukset (arkkitehdit Aarne Ehojoki ja Veijo Kahra 1956-57). Kadun toisella puolella 1980-luvun uudisrakennus suojellun ns. Leninintalon vierellä.

Oik.: As Oy Eerikinportin 11- ja 7-kerroksisia asuintaloja yhdistää matala liikesiipi kadun varrella (Kaupungin Talonrakennusosasto, kaupunginarkkitehti Abel Sandelin, 1954-55).

Kuvat: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen.

1950-luvun alussa rakennussuunnittelun tavoitteena oli hyvien perheasuntojen ja asuinympäristöjen rakentaminen. Asuinkerrostalot rakennettiin käsityövaltaisesti paikalla. Elementtirakentamista ei vielä ollut, mutta rapattuihin julkisivuihin tehtiin elementtisaumaa muistuttavia koristeivivoja.

Asuinkerrostalo voitiin sijoittaa tontille monella tapaa. Asemakaavaa muutettiin kulloisenkin tontin tarpeen mukaan. Laisaari perusteli rakennuksen vapaata sijoittelua, kerrosluvun ja rakennusoikeuden määrittelyä vapaasti sillä, että irtaudutaan ”toisarvoisten tekijäin vaikutuksesta rakennussuunnitteluun” ja näin rakentaminen tulee edullisemmaksi.¹⁴

Martinmäen asuinalue - jälleenrakennuskauden moderni kuva

Aurajoen itäpuolelle, ruutukaava-alueen etelänurkkaan rakennettu Martin alue eli IV- ja V-kaupunginosa, joka poikkeaa muusta keskusta-alueesta. Martti on omaleimainen jälleenrakennuskauden mallikaupunki. Sen ruutukaavasta poikkeava katuverkko perustuu pääpiirteissään asemakaava-arkkitehti Bertel Jungin 1923 laatimaan asemakaavaan.

Jungin kaavamääräysten mukaisesti rakennettiin vain Mestarinkadun puutaloalue ja kivikaupunkia edustava Stålarinkadun pyöreä kulma. Pääosan rakennetusta ilmeestä luo 1940-50-luvun vaihteen asuntoarkkitehtuuri.

Martinmäen tornitalot vasemmalla ovat arava-taloja (Kaupungin Talonrakennustoimisto, Abel Sandelin, Viljo Laitsalmi, Pekka Sivula, Heikki Sarainmaa 1952-64). Oikealla As Oy Martinkulman asuinliiketalot (Aarne Ervi, Tapani Niironen 1950-52). Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2013.

Turun yleishyödyllinen rakennusyhtiö TASO järjesti 1940 asemakaavakilpailun vielä rakentamattomasta Martinmäestä.¹⁵ Toteutus noudatti jo aluerakentamisen ideaa, alueella ovat omat lämpökeskukset, lastentarhat ja pesulat. Kymmenen tornitalon leimaama ”Velkaistenmäki” sai ympärilleen vaihtelevaan tapaan hahmotettuja asuin-liikekortteleita. Niitä suunnittelivat maan parhaat arkkitehdit. Kun raitiotie vielä ulotettiin alueelle ja kadut rakennettiin kaupunkimaiseen tyyliin, tuli Martista moderni, urbaani kaupunginosa. Alueen asuinrakennusten arkkitehdit olivat keskeisiä suunnittelijoita alueellisesti ja valtakunnallisesti: Jussi Paatela, Aulis Blomstedt, Esko Suuronen, Hugo Harmia, Woldemar Baeckman, Albert Richardtson, Totti Sora, Osmo Salokannel, Annikki Harlas, Aarne Ehojoki.

Teollinen rakentaminen syrjäyttää käsin tehdyn monimuotoisuuden - rakennetaan yhtenäistä kaupunkikuvaa

Lasipalatsiksi kutsuttu kahden tontin mittainen moderni kerrostalo Rauhankatu 19 (arkkitehti Olavi Laisaari) on Mikaelinkirkon taustana. Laisaari uskoi modernin muutoksen välttämättömyyteen. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2007.

Keskustaan rakennettiin 1960-luvun alkupuolelle mennessä pääosa kaupungin uusista kerrostaloista. Monimuotoinen 1950-luvun alun arkkitehtuuri vaihtui 1960-luvun alkaessa suoraviivaiseksi rationalismiksi. Asuntoarkkitehtuurin piirteitä ovat suorat, tontin mittaiset kaksi- tai kolmeportaiset lamelli-rakennusrungot, nauhaikkuna ja aiempaa matalampi kerroskorkeus 2,8 m. Yksi- tai kaksikerroksiset liikesiivet tai autotallisiivet ovat osa arkkitehtonista sommitelmaa tai laajempaa kaavallista ratkaisua.

Koulukadun näkymä on esimerkki yhtenäisyyteen pyrkivästä avoimesta rakentamistavasta. Vaikka asemakaavanmuutoksia tehtiin tonttikohtaisesti, suunnitelmallisuutta noudatettiin. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2018.

Vaikka asemakaavanmuutoksia laadittiin edelleen tontti kerrallaan, kaupunkikuvassa näkyy selvä pyrkimys yhtenäisyyteen. Tästä esimerkkejä ovat Hämeenkatu ja Itäinen Pitkäkatu: kummankin kadun varrella tontin mittaiset yksirunkoiset lamellitalot ovat kadun toisella laidalla peräkkäin ja kadun toisella puolella poikkisuuntaan.

Puukaupunkia uusittiin edelleen ruutukaava-alueen laidoilla, viimeisimpänä alueena ensimmäisen kaupunginosan ns. Kerttulinruutu. 1960-luvun loppuun mennessä asuntorakentaminen toteutettiin jo kokonaan täselementtitaloina. Ikkunanauha ja korostettu päätyjulkisivu ja muotoillut ullakkokerrokset jäivät historiaan. Rakennusten mittasuhteet säilyivät tonttijaosta johtuen kuitenkin ennallaan.¹⁶

Kuvasarja ensimmäisen kaupunginosan ns. Kerttulinruudusta paljastaa miten 1961-1980 yhdensuuntaisilla, lomittaisilla lamellitaloilla tavoiteltiin näkymiä asunnoista Tähtitornin maisemaan alueen reunakortteleista. Tutkielma kaupunkirakenteesta tehtiin, kun avointa rakentamistapaa haluttiin täydentää umpikorttelin tapaan poikittaisin rakennusmassoin. Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala / Kerttulinruudun tulevaisuus keskusta-asuntoalueena, 2006.

Keskusta kauppapaikkana

Turun keskustan vähittäiskauppa sijoitettiin asuin-liikerakennusten ensimmäiseen ja toiseen kerrokseen Aninkaistenkadun ja Käsityöläiskadun välillä. Kauppatori, Puutori (Aninkaistentori) ja Kauppahalli olivat merkittäviä kauppapaikkoja ja niitä ympäröivät kadut keskeisiä liikepaikkoja.

Koko ruutukaava-alueella oli päivittäistavarakauppoja 1980-luvulle asti. Martissa ja Hämeenkadulla oli kaupallisia alakeskuksia. Näkyvä uudistus Kauppatorin eri kulmilla toteutui 1960-luvun alkupuolella, kun kaupungin tunnetuimmat uusrenessanssirakennukset korvasivat Salamankulma¹⁷, tavaratalo Wiklund¹⁸ ja KOP-kolmio¹⁹.

Vakuutusyhtiön talo Salamankulman nauhajulkisivu (Matti Hakala ja Aarne Nuortila, 1959-61) julistaa moderniuttaan Aurakadun jugend-ympäristössä. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2007.²⁰

Arkadikäytävästä tuli uusi elementti 1960-luvulla keskustan kauppaympäristössä.²¹ 1920-luvun kivitalo Kauppiaskadun ja Yliopistonkadun kulmassa modernisoitiin: julkisivu verhoiltiin lasilla ja kadun tasoon avattiin arkadikäytävä. Asemakaava-arkkitehti Laisaaren yleiskaavassa (1951) esitettiin jalankulkuyhteyksiä kortteleiden läpi.²² Sitä toteuttivat mm. Kauppatorin etelänurkassa KOP-kolmio, jossa rakennuksen ensimmäistä kerrosta halkoivat diagonaalit kauppakäytävät ja liiketilat niitten varrella. Asuin-liiketalossa on valopihoja ja kauppakäytäviä, ensimmäisenä esimerkkinä Maariankatu 1, Puutorin länsipäädyssä (1955).

Kauppatorin laidalle suunniteltiin kauppakeskusta vuodesta 1960 ns. Kymppikortteliin.²³ Hanke nimettiin Hansa-kortteliksi ja se eteni pitkien rakennussuojelukiistojen jälkeen 1986. Kauppakeskuksen uudisrakennus kätkeyttiin vanhojen julkisivujen taakse. Lasikatteisen kauppakeskuksen²⁴ käytävätilat tehtiin monimuotoisiksi, kuten keskiaikaisessa pikkukaupungissa. Koko kortteli muodosti aiemmin rakennetun Stockmannin tavaratalon kanssa yhtenäisen kokonaisuuden.

Julkiset rakennukset vahvistavat alueellisia ominaispiirteitä

Laisaaren yleiskaavakartalla yleisten rakennusten alue on Aurajoen itärannalla entinen Makasiiniranta. Sinne sijoitettiin Kaupunginteatteri, Valtion virastotalo²⁵ sekä Wäinö Aaltosen museo (1967).²⁶ Niiden takana kohoavat Urheilupuisto ja Samppalinnanvuori maaumaloineen (1954).²⁷

Turun yliopiston sijoittaminen ratkaistiin 1950-luvun puolivälissä ruutukaava-alueella olevalle Vesilinnanmäelle²⁸ (rakennukset suunnitteli pääosin arkkitehti Aarni Ervi). Tuomiokirkolta lähtevän Piispankadun varren vanhoja kortteleita suunniteltiin yliopistojen (pääosin Åbo Akademin) laitosten laajenemisalueeksi, mutta kansanliike ja Piispankatu-yhdistys puolustivat suojelua aktiivisesti. Paine helpotti, kun yliopistoalue laajennettiin Turun kasarmien alueelle 1970-luvun puolivälissä.²⁹

Uutta yleiskaavaa valmistellaan toistakymmentä vuotta

Olavi Laisaarta seurasi asemakaava-arkkitehtina Pekka Sivula (1960). Kaavoituksen voimavaroja veivät tonttikohtaiset kaavanmuutokset. Yleiskaavan tarve oli ilmeinen, kun aluerakentaminen käynnistyi.³⁰ Professori Olli Kivisen toimistolta tilattiin yleiskaavan valmistelu 1965 ja kaava hyväksyttiin valtuustossa 1976.

Keskustaa suunniteltiin samaan aikaan asemakaavatoimistossa ns. kehyskaavojen avulla 1971-72. Kehyskaava vastasi osayleiskaavan käsitettä. Tavoitteena oli saada asemakaavoitusta varten pätevä malli. ”Kun rakentaminen on tapahtunut tonttikohtaisesti, joudutaan suorittamaan eräänlaista paikkaus- ja täydennystyötä, mikä vaatii huomattavan syvällistä suunnitteluprosessia.” totesi asemakaavatoimiston rakennusoikeutta käsittelevä muistiinpano.³¹

Silta, tunneli, pysäköintitalo ja pysäköintiluola - yleiskaavan liikennesuunnitelmat puhuttavat

Kivisen yleiskaavassa (1976) painopiste oli liikennesuunnittelussa. Jo Laisaari näki erillisten pyöräreittien ja jalankulun yhteyksien järjestämisen tarpeen, vaikka 1951 yleiskaavan katuverkon lähtökohta oli pitäytyminen keskustan ruutukaavassa. Kivisen yleiskaavassa Engelin kaavan päätyvät kadut haluttiin avata läpimeneviksi ja luoda uusi katuverkkohierarkia yksisuuntaisine katupareineen.

Yleiskaavasuunnittelun eri vaiheissa ehdotetuista mittavista liikennejärjestelyistä toteutuivat keskustan länsipuolen poikki rinnakkain kulkevat, yksisuuntaiset kahden kaistan levyiset Puistokatu ja Koulukatu -katupari, uuden sillan Myllysilan ja kahden uuden tunnelin rakentaminen 1974. Kivinen korosti yleiskaavassa, että julkista liikennettä on kehitettävä kaupungin kasvaessa.³² Turku päätti kuitenkin 1962 luopua raitiotielinjastostaan 1972 mennessä³³ ja keskittyä linja-autoliikenteeseen.

Yksi keskustan pysäköintitaloista on Hotelli Julian ja liikekeskuksen takana (Arkkitehtitoimisto Casagrande & Haroma, 1988). Tontilta löytyi keskiaikaisen kirkon jäänteitä. Julinin talosta säilytettiin empirepäätty (P.J. Gylich, A.F. Granstedt 1828-33). Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2007.

Keskustan liikenteen vaihekaava 1984 lähti realistiselta pohjalta: pysäköintitalojen sijoitus oli siinä merkittävässä osassa.

Vaihekaavassa esitetty pysäköintiluola toteutui 1990-luvulla Puolalanmäen kallioon Louhi-nimisenä. Kauppatorin pohjoislaitaa sivuavasta Yliopistonkadusta tuli jalankulkukatu 1990-luvulla, mikä oli jo Kivisen yleiskaavan tavoite. Linja-autoliikenteen vaihtoterminaaliksi tulivat toria ympäröivät kadut ja Kauppatorin etelälaidan Eerikinkadusta joukkoliikennekatu. Aurajoen rantakatujen muuttaminen pyörä- ja jalankulkualueiksi vilkastutti jokirannan käyttöä. Liikennesuunnittelun mittavien ratkaisujen alku oli keskustan ohittavan Helsingintien sijoittaminen keskustan itäpuolelle (1992). Nytemmin Ratapihankadun linjaa kulkee katutasoinen keskustan ohittava väylä Helsinginkadulta Tukholmankadulle. Valtakunnallinen maantie, E18 Naantalin satamaan kulkee Turun kehätiellä.

Teollisuus muuttaa pois keskustasta, tilaa kaupungin kasvulle ja teollisuusedentiteetin säilymiselle

Aurajoen alajuoksun vanhoja teollisuusalueita on korvattu asuinrakentamisella. Vasemmalla rannalla Sokerinranta 1960-luvun alusta ja vastarannalla Linnanrinteen tornitalot samalta ajalta (Veijo Kahra 1964). Niiden edessä As Oy Turun Tornitalo (Aarne Ehojoki, 1950). Rakentaminen jatkuu jokisuun Telakkarannalla. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2006.

Turku on merkittävä teollisuuskaupunki, jonka lukuisat teollisuuslaitokset ruutukaava-alueella ovat lopettaneet tai siirtyneet uusille teollisuusalueille. Teollisuusrakennuksia on purettu, kuten Auran Sokeritehdas³⁴ ja sen asuinrakennus³⁵, ilman vastaväitteitä, 1960-luvun alussa. Paikalle rakennettiin asuinrakennuksia (Sokerinranta).

Laaja teollisuuskortteleitten muutos käynnistyi 1980-luvulla. Teollisuusrakennusten kulttuurihistoriallinen merkitys tunnustettiin ja säilyttämisestä tuli osa suunnitteluprosessia.³⁶ Uudisrakentaminen pyrittiin sovittamaan teolliseen paikan henkeen. Arkkitehtuurissa ja kaupunkisuunnittelussa tapahtunut näkökulmamuuutos näkyy erityisen hyvin Tervatorin³⁷ ja Lonttisten³⁸ alueilla sekä Aurajoen alajuoksun Länsirannalla. Kaupunkinäkökulmat, jalankulkijan mittakaava, yllätyksellisyys, materiaalin ja historian tuntu olivat perusteluja. Avoimen rakentamistavan sijaan suosittiin umpikortteleita. Kaupunkikuvaa ja kaupungin täydentämistä painotettiin.

Aurajoen länsirannasta järjestettiin asemakaavakilpailu 1988, jonka voitti Kenneth ja Marianne Lundéll. Suuri suunnittelualue ulottui Martinsillalta sataman rajalle asti. Alueelle kaavoitettiin uusia asuntokortteleita. Suunnitelman rytmin ja mittakaavan määrittivät historialliset teollisuusrakennukset: buldaanitehdas, Auran Panimo, kaakelitehdas; Köysitehdas ja köysirata sekä telakka Varvintorin ympärillä; Barkerinpuisto³⁹ 1970-luvulla puretun kutomon paikalla.

Aurajoen länsirannalla Varvintori on valoisa aukio, jonka portaikko tarjoaa tapahtumapaikan. Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelu-toimiala, Samuli Saarinen, 2006

Suojeltavien tehdasrakennusten suuri määrä epäilytti, koska rakennuksille ei heti hahmotettu uutta käyttöä. Erityisesti köysiradan säilyminen oli uhattuna. Aluerakentajaksi 1990-luvun taloustaantumana aikan tuli Kunnallinen eläkelaitos KEVA. Onnekkaisesti köysitehtaan ja telakkahallin käyttäjäksi tuli Turun Konservatorio, joka oli toisaalla joutunut kodittomaksi. Kahden taideoppilaitoksen, Sigyn-salin ja Varvintorin portaikon kokonaisuus tuotti kaupunkiympäristöön uuden, merkityksellisen paikan.⁴⁰

Aurajoen itärannan kantatelakan alue kaavoitettiin maanomistajan, silloisen telakkayhtiön, aloitteesta, 1991 laaditun idealuonnoksen⁴¹ pohjalta. Siinä Kaasukellon ympärille muodostettiin 4-8-kerroksisten asuintalojen umpikortteleita.

Pommilan korttelin (1992) ja Manillan korttelin (1999) kaavoittaminen uuteen käyttöön, osin asumiselle sekä Piispankadun teollisuustonttien (1998–2004) muutos Åbo Akademin laitoskäyttöön kuvaavat eri tavoin rakennusperinnön säilymistä jälkiteollisessa kaupungissa⁴².

Ruutukaava-alueen laidalla esikaupunki oli keskustan laajenemisaluetta 1970-luvun kehyskaavasuunnitelmissa. 1985 tavoitteet muuttuivat: puutalokorttelit suojeltiin ja rannan pienteollisuusalueelle kaavoitettiin suojelualueeseen sovittaen kerrostaloja ”Turku – tornien kaupunki” (kaavoitusarkkitehti Jukka Paaso). Kuva: Turun kaupunki Kaupunkisuunnittelutoimiala, Samuli Saarinen, 2018.

Vanhan ja uuden yhteensovittamisen mallikaupunki⁴³

Turun ruutukaavakeskusta muuttui 1900-luvun jälkipuolella moderniksi kivikaupungiksi nopeasti. Muutoksen jälkipuinti on ollut ristiriitaista. Rakennussuojelu ja suojelun hallinnollinen käsittely ovat olleet ja ovat edelleenkin kaupunkisuunnittelukeskustelun ja käytännön suunnittelun keskiössä. Turun keskusta-alueella on suojeltu vanha empirekeskusta tuomiokirkon ympäristössä, kokonaisia puutaloalueita, kuten Port Artur, yksittäisiä reliikkejä ja mm. KOP-kolmio julkisivumateriaaliaan myöten, yhteensä lähes 600 kohdetta⁴⁴. Turun yleiskaavaluonnoksessa 2029 keskustaa käsitellään osayleiskaavan tarkkuudella ja koko ruutukaava-alue määritellään keskustatoimintojen alueeksi. Suojelukohteet ovat maankäyttö- ja rakennuslain (2000) mukaisesti yleiskaavakartalla.

Keskusta on kaupunkisuunnittelun keskiössä. Kaupungin keskustan vetovoima ja kestävä kehitys - vähittäiskaupan muutos, keskustan asukasluvun kasvattaminen ja ajoneuvoliikenteen vähentäminen - ovat keskeisiä tavoitteita. Keskustan rooli kauppapaikkana on vähentynyt. Perinteiset kauppapaikat, Kauppahalli ja tori ovat myös viihtymisen paikkoja. Asuminen on muuttunut, koska ruokakunnat ovat pienentyneet. Enää kaupunkisuunnittelussa ei noudateta funktionalismin tiukkaa normia, jonka mukaan kaupungin eri osat tulee jakaa eri käyttötarkoituksiin. Keskeistä on viihtyminen, kulttuuri, virkistys ja asuminen.

KIRJOITTAJA Iina Paasikivi, arkkitehti, artikkeli perustuu tekijän pitkään kokemukseen Turun kaupunkisuunnittelijana.

LISÄTIETOA

<https://opaskartta.turku.fi/ims/> (haettu 15.11.2019)

<http://www.turku.fi/kaupunkisuunnitteluraportteja> (haettu 15.11.2019)

Laaksonen, Mikko 2017. *Arjen rakentamista Turussa. Arkkitehtuuria 1940- ja 1950-luvulta*. Kustantaja Laaksonen.

LÄHTEET

Aarnio, Tuija 2005. Aravarakentamista Turussa vuosina 1949-53. *Yhdyskuntasuunnittelu Vol.43:4*.

Arkkitehtitoimisto Olli Kivinen 1968. *Turun yleiskaava alustava luonnos 15.3.1968*. Helsinki: Kopiopalvelu Oy offsetpaino.

Arkkitehtitoimisto Olli Kivinen 1978. *Turun yleiskaava 1976*. Turku: Koteva Oy.

Laakso, Veikko 1980. *Turun kaupungin historia 1918 – 1970*. Turku: Turun Sanomat.

Laaksonen, Mikko & Nummelin, Juri 2013. *Turun seudun arkkitehtuuriopas*. Porvoo: Bookwell Oy / Kustantaja Laaksonen.

Laaksonen, Mikko 2008. *Turun raitiotiet*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy / Kustantaja Laaksonen.

Laisaari, Olavi 1952. *Turun yleiskaava ja kaupungin kehittämisohjelma*. Turku: Turun sanomalehti ja kirjapaino osakeyhtiö.

Lehtonen Hilka 1977. *Tampereen, Turun, Lahden ja Kuopion asemakaavoitus ja rakentaminen vv. 1950-1969*. Licensiaattitutkimus. Otaniemi.

Niskanen, Riitta 2010. Ja jumala loi kaupungin. Kaavoittaja Olavi Laisaari ja modernismin opit.

Museoviraston rakennushistorian osaston Aikakauskirja 3. Toim. Marja-Leena Ikkala ja Sinikka Joutsalmi. Helsinki.

ARKISTOT

Turun kaupungin ympäristö- ja kaavoitusvirasto. Turun kaupungin asemakaavatoimisto.

Kerttulinruudun tulevaisuus keskusta-asuntoalueena. Toim. Iina Paasikivi. Turku, 2006.

Teollisuustilan uskäyttö Turun kaupunkikeskustassa. Toim. Harri Andersson. Turku, 1990.

Turun elävä keskusta! Keskustan kehittämissuunnitelma: Keskustan rakennussuojelun ja täydennysrakentamisen yhteensovittaminen. Johanna Sääksniemi, Turku 2010.

Keskustan kehyskaavoitus, Rakennusoikeus ruutukaava-alueella 23.11.1971. Muistio. Risto Tilus.

Korttelin VII-10 kaavamuutoksen uudempaa historiaa, 1986. Muistiinpanot. Olavi Rytönen

VIITTEET

¹ Kivinen 1978,15.

² Kivinen 1978, 10.

³ Laakso 1980, 98-104.

⁴ Kiinteistönomistajat vastustivat rakennusoikeuden vähentämistä.

⁵ Laakso 1980, 105.

⁶ Laakso 1980, 115.

⁷ Kivinen 1978, 10.

⁸ Niskanen 2010, 37.

⁹ Valokulma on rakennussuunnittelussa ja kaavoituksessa pitkään vallalla ollut normi: rakennuksen ikkunan eteen jätettävä tyhjä tila pitää olla yhtä suuri kuin vastapäisen rakennuksen korkeus.

¹⁰ Laakso 1980, 113, 296.

¹¹ Arava on 1949 perustettu Asuntorakennustuotannon valtuuskunta, joka järjesti halpakorkoisia lainoja asuntotuotantoon. Valtion asuntotuotannon lainajärjestelmää on kutsuttu aravarahoitukseksi, lainoja aravalainoiksi ja rakennettavia taloja aravataloiksi.

¹² Aarni 2005, 10 (Laki 224, 1§).

¹³ Laakso 1980, 175. Verohuojennuslaki oli määräaikainen 3v. Sen perusteella asuntorakentamisen tuotto ja tontin myyminen asuntotuotantoon oli jossain määrin verovapaata. Asuinrakennukseksi katsottiin myös asuin-liiketalo, jossa oli enimmillään 30% liiketilaa. Edullisimmillaan verohuojennus oli 1960-63, jolloin Turun keskustassa rakennettiin 7795 asuntoa.

¹⁴ Laisaari 1952, 22.

¹⁵ Aarnio 2005, 15 Voittanut ehdotus ei sellaisenaan toteutunut: nimimerkki Aboa Nova, professori Jussi Paatela, arkkitehti Hugo Borgström ja ark.yo, Veli Paatela.

¹⁶ Laakso 1980, 177.

¹⁷ Arkkitehdit Matti Hakala, Aarne Nuortila 1959-63.

¹⁸ Arkkitehti Bertel Gripenberg 1962-64.

¹⁹ Arkkitehti Viljo Revell 1961-64.

²⁰ Kerttulinruudun tulevaisuus keskusta-asuntoalueena 2006.

²¹ Mm. Linnankatu 13, 1960-63.

²² Laisaari 1952, 64, kuva 25.

²³ Korttelin VII-10 kaavamuutoksen uudempaa historiaa, 1986 muistiinpanot, Rytönen Olavi.

²⁴ Arkkitehtitoimisto Casagrande – Haroma.

²⁵ Arkkitehtikilpailu 1956, Aarne Hytönen, Risto-Veikko Luukkonen ja Helmer Stenroos.

²⁶ Arkkitehdit Matti ja Irma Aaltonen.

²⁷ Kaupunginarkkitehti Abel Sandelin, 1954.

²⁸ Arkkitehti Aarne Ervi.

²⁹ Arkkitehtikilpailu 1975 Ark-tsto Nurmela-Raimoranta-Tasa.

- ³⁰ Laakso 1980, 119.
- ³¹ Keskustan kehyskaavoitus, Rakennusoikeus ruutukaava-alueelle 23.11.1971, Turun asemakaavatoimisto, R. Tilus.
- ³² Kivinen 1968, 26.
- ³³ Laaksonen 2008, 188.
- ³⁴ Theodor Policron Chiewitz, 1859, Ensimmäinen varta vasten teollisuusrakennukseksi suunniteltu monikerroksinen rakennuskompleksi Suomessa.
- ³⁵ Erik Bryggman, 1924.
- ³⁶ Andersson (toim.) 1990, 93.
- ³⁷ Perusselvitys kuvaa lähestymistavan muutosta, Ari Paukio, Tervatori TTKK ark.os, Diplomityö 4.3.1983.
- ³⁸ Asemakaavanmuutos 13/1985.
- ³⁹ Aurajoen rannassa Förin ja Kakolanmäen kupeessa. Puisto on nimetty paikalla sijainneiden Barkerin puuvilla- ja vanutuotetehtaiden mukaan.
- ⁴⁰ Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio, Mikko Pulkkinen ja Pauno Narjus.
- ⁴¹ Arkkitehti Hannu Jaakkola.
- ⁴² Keskusta-alueella Kakolan vankila-alue, Telakkaranta, Linnanfält, Turku Energian tontti, Sataman Linnakaupunki ja ratapiha rakennetaan.
- ⁴³ Arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, 2009.
- ⁴⁴ 2010: 496 kaavamääräyksillä suojeltua rakennusta, suojeltuja korttelialueita 43, katualueita 13, puistoja 13, rakennussuojelulaila suojeltuja rakennuksia 11 ja 4 lailla suojeltua kirkkoa. Lisäksi Turun keskustaa koskee muinaismuistolaki. Turun elävä keskusta, 2010.